

Lika värde

TEMA:

Att främja närvaro

Koll på veckan

Egen planering minskar stress och oro

Stöttning i lugn och ro

Anpassad lärmiljö gynnar närvaro och resultat

Stimulans och engagemang

Elever med särskild begåvning behöver mer

Målen eller måendet i fokus?

Studie om särskilda undervisningsgrupper i relation till skolans inkluderande uppdrag.

LEDARE

Eleverna har svaren

Jag har, precis som många av er läsare, upplevt och fått ta del av hur många barn och unga som slutar att gå till skolan. Genom vårt rådgivningsarbete får vi inblick i den här frågan och vi ser att den problematiska frånvaron ökar både i grundskolan och gymnasiet. Vi erfår också att den kryper ner i åldrarna. Men eftersom det inte finns samlad statistik över frånvaron i Skolsverige kan vi inte med säkerhet slå fast hur det ser ut.

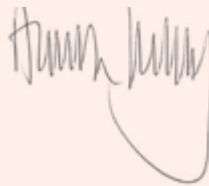
Men vi vet att varje elevs frånvaro har individuella orsaker. I våra rådgivningsuppdrag ser vi att elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) är en överrepresenterad grupp när det gäller frånvaro. Det är inte diagnosen i sig som avgör om eleven riskerar att hamna i skolfrånvaro, men om eleven möter en skoldag som blir extra utmanande inom de områden hon eller han har svårigheter finns en risk att eleven till slut stannar hemma. Det kan handla om att en elev upplever att undervisningen är för svår, eller för lätt. Det kan också handla om hur eleven har det på raster, på lunchen eller i fritidshemmet.

Det är viktigt att uppmärksamma signalerna tidigt. Svårigheter med måluppfyllelse, vantrivsel eller ströfrånvaro är några centrala områden som behöver uppmärksammas i arbetet med att främja elevers närvaro. Det är rektorns skyldighet att se till att skolan utreder enskilda elevers upprepade eller långvariga frånvaro. Det är nödvändigt för att kunna möta elevens

behov och göra skolan till en trygg plats där eleven orkar vara och kan lära sig på ett bra sätt. Elevens egen beskrivning av varför det är svårt att komma till skolan är mycket viktig för att utredningen ska ge bra svar. Att eleven blir lyssnad på och sedd som expert på sig själv är en viktig byggsten.

Vi på SPSM kan ge skolor och skolhuvudmän stöd i arbetet med att främja skolors närvaro och minska frånvaro. Kontakta oss gärna!

Aurora Lindberg
Generaldirektör, SPSM

Lika värde

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, ger ut tidningen Lika värde. Den kommer ut med fyra nummer om året. Vi skickar den till förskolor, skolor, utbildningsförvaltningar och skolpolitiker runt om i Sverige. Tidningen är kostnadsfri och kan beställas på www.spsm.se.

Hos SPSM får du stöd när du skapar lärmiljöer som är utvecklande och tillgängliga för alla. Vi erbjuder specialpedagogiskt stöd till skolor och förskolor i hela landet, svarar på frågor och erbjuder kurser och konferenser. Vi driver också flera specialskolor, fördelar statsbidrag och utvecklar läromedel. Välkommen till Sveriges största kunskapsbank inom specialpedagogik.

©2023 Specialpedagogiska skolmyndigheten

Ansvarig utgivare: Eva-Li Littorin

Redaktör: Sara Hamrén Håkansson

Redaktion: Malou Nordlöf Ekström, Annica Thorell och Kajsa Wirén.

Adress: Specialpedagogiska skolmyndigheten, Lika värde, Box 6074, 700 06 Örebro

Telefon: 010-473 50 00

E-post: likavarde@spsm.se

Facebook, Instagram: SPSMsverige

LinkedIn: Specialpedagogiska skolmyndigheten

Omslag: Elsa Bergström Terent, elev på Södermalmskolan i Stockholm.

Omslagsfoto: Hans Alm

Prenumerera kostnadsfritt på Lika värde.

www.spsm.se/likavarde

Redaktionen ansvarar ej för insänt, ej beställt text- och bildmaterial. Citera oss gärna, men ange alltid källan.

Produktion: Futurniture

Tryck: Ljungbergs tryckeri AB

Papper: G-print 130 gram

ISSN: 1652-3466

Vår rådgivning utgår från din fråga

Variationen är stor i de frågor om stöd som SPSM:s rådgivare tar emot. Vi kan besvara vissa frågor direkt, andra frågor leder till en dialog om hur stödet till barn och unga med funktionsnedsättning kan utvecklas.

TEXT: Malou Nordlöf Ekström | FOTO: Petra Eklund

Alla skolformer, från förskola till komvux, kan ansöka om specialpedagogiskt stöd när de egna resurserna inom barn- eller elevhälsan inte räcker till. Stödet utgår från behovet hos den som ansöker. Magnus Lennartsson är specialpedagogisk rådgivare hos SPSM i Malmö. Han berättar att den som ansöker om stöd får återkoppling inom 14 dagar. Då inleds en dialog om hur rådgivningen kan utformas.

– Det är viktigt att det finns förutsättningar att ta emot stödet. Man måste vara beredd på att lägga tid på utvecklingsarbete, samtidigt som det pågår ett vardagligt arbete i skolan, betonar Magnus.

Rådgivarna fungerar som ett stöd till barn- och elevhälsan, som i sin tur utser en kontaktperson som tar kunskapen vidare in i verksamheten.

– Ibland möter vi pedagoger och arbetslag tillsammans. Men vi ser också att skolhuvudmän och skolledare har en viktig roll för att SPSM:s stöd ska kunna omsättas till råd och stöd i det egna arbetet.

Uppdragens omfattning varierar från en enskild fråga som kan lösas i ett samtal till större uppdrag som kräver mer tid. Det kan handla om kommunövergripande stöd med kompetensutveckling, rådgivning och stöd i utvecklingsprocessen, på väg mot ett uppsatt mål.

– Just nu har jag ett uppdrag i en liten kommun där vi ger stöd på övergripande nivå, med fokus på stöd till elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Vår roll handlar om att både vara kun-

skapsutvecklare och stödjare. Vi fungerar även som ett nära stöd till de utvecklingspedagoger och specialpedagoger som håller i det interna utvecklingsarbetet på skolan, berättar Magnus.

I kommunen används SPSM:s stödmaterial om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, NPF. Parallellt får skolledarna stöd utifrån sitt ansvar att ge förutsättningar, så att utvecklingsarbetet kan genomföras enligt den överenskomna tidsplanen.

– Lärare och pedagoger gör ett bra jobb! Men ibland behövs det ett kompletterande stöd för att komma längre med sin undervisning.

”Ibland behövs det ett kompletterande stöd för att komma längre med sin undervisning”

För att konkretisera behovet finns ett antal frågor som gör det lättare att få syn på vilka områden som är problematiska: Har undervisningen varit tillgänglig, så att eleven genom ledning och stimulans kan komma så långt som möjligt? Har den anpassats så att eleven kan visa sin kunskap? Har den varit tillräckligt tillgänglig så att eleven kan lära sig och tala om sina behov? Har eleven fått del av extra anpassningar och särskilt stöd?

– Svaren på frågorna ger oss underlag för att tillsammans med verksamheten

Har du en fråga?

Om du har en fråga kan du kontakta SPSM via tjänsten Fråga en rådgivare på vår webbplats. Eller läs mer om specialpedagogiskt stöd. Stödet söker du via ett webbformulär.

www.spsm.se/stod-och-rad/

utforma stödet. Vi fokuserar på hur eleverna kan få förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen och nå så långt som möjligt i sin utbildning, avslutar Magnus. ☺

Magnus Lennartsson är rådgivare på SPSM. Just nu ger han stöd till en liten kommun i frågor som handlar om NPF.

Mer av värde

Nyheter och inspiration för dig som är intresserad av utbildning, funktionsnedsättning och specialpedagogik.

Foto: Elliot Elliot

Förskolan kan främja psykisk hälsa

En ny kunskapsöversikt från Forte sammanfattar aktuell forskning om förskolans roll för att främja barns utveckling och psykiska välbefinnande. En bra förskola ger långsiktigt positiva effekter på både kunskaps- och social utveckling. Det är särskilt viktigt för socioekonomiskt utsatta barn och barn i behov av särskilt stöd. Förskolan har möjlighet att vara en skyddsfaktor mot psykisk ohälsa och förebygga senare behov av stödinsatser.

www.forte.se/publikation/fk-forskolan

Metod för social färdighetsträning

I de nationella riktlinjerna för vård och stöd vid autism rekommenderas social färdighetsträning i grupp. En rapport från Center of Neurodevelopmental Disorders at Karolinska Institutet, KIND, visar på efterfrågan även från föräldrar. ”Skolkontakt” är en ny svensk manualbaserad metod som hjälper autistiska elever och deras lärare med sociala färdigheter genom kliniska gruppträffar. Regionerna Västra Götaland och Stockholm har börjat använda metoden, men också flera europeiska länder och Australien.

www.ki.se sök på social färdighetsträning

Stöd till föräldrar med adhd

En webbsida för föräldrar med adhd håller på att tas fram i ett samarbete mellan Riksförbundet Attention och Habilitering & Hälsa, Region Stockholm. Tanken är att stötta och stärka dessa föräldrar i deras föräldraskap. Innehållet kommer att vara en blandning av film-, ljud- och textreportage som tar upp olika teman, till exempel stress kring matlagning eller svårigheter med känslohantering. Webbsidan ska publiceras i december.

www.attention.se sök på föräldrar med adhd

Nya avhandlingar

En skola för alla, eller?: Om diskursiva dilemman i ett (o)möjligt värdegrundsprojekt.

Karin Larsson Hult, Mittuniversitetet, 2023

Begreppet en skola för alla har, tillsammans med begreppet inkludering, varit viktigt både i Sverige och utomlands för att förmedla att undervisning bör kunna anpassas efter olikheter. Studien vill bidra med kunskap om skolans möjligheter att arbeta för att lyckas med detta.

Social Climate and the Student in the Learning Environment: Advances in Assessment, Observation, and Coaching.

Carina Wikman, Stockholms universitet, 2023

Relationer och den psykosociala klassrumsmiljön kan stödja eller hindra elevens lärande och utveckling. Alla elever gynnas av ett positivt och

stödande klimat, men särskilt barn i behov av specialpedagogiskt stöd. Forskningen om hur klimatet i klassrummet kan förbättras är dock begränsad. Avhandlingen syftar till att utveckla en intervention och ett utvärderingsverktyg, som lärare ska kunna använda för att bättre förstå elevernas utvecklingsnivå och anpassa stödet.

Formative assessment and problem solving in mathematics.

Sharmin Söderström, Umeå universitet, 2023

Avhandlingen fokuserar på hur elevers resonemang vid problemlösning i matematik kan stödjas och vilka faktorer som är associerade med detta stöd. Fyra studier ingår: två om återkopplingstyper inom formativ bedömning och två interventionsstudier med datorbaserad formativ bedömning som stöd.

Fokus på barnrätt

Hur gör man en barnkonsekvensanalys? Ett nytt material ger stöd i att bedöma barnets bästa. Det är utvecklat av Sveriges Kommuner och Regioner, SKR, och Region Kronoberg. SKR erbjuder också en utbildning till barnrättsstrateg och därefter kostnadsfri handledning. Den 14–15 mars planerar SKR att genomföra en barnrättskonferens. Håll utkik på deras webbplats.

www.skr.se sök på barnets rättigheter

App med recept på teckenspråk

”MatGlad-helt-enkelt på TSP” är en receptapp på svenskt teckenspråk. Appen guidar kocken steg för steg genom recept och tillagning, så att både huvudrätt och tillbehör blir klara samtidigt. Appen riktar sig till döva personer med intellektuell funktionsnedsättning samt till anhöriga och personal.

www.matglad.nu/matglad-helt-enkelt-pa-tsp/

Lättläst om vardagsmagi

I boken ”Årstiderna” får vi följa årets gång genom korta betraktelser och foton, vilka kan vara både drömskt vackra och vardagsrealistiska. Författaren Josefin Olevik och fotografen Ylva Sundgren vill få läsaren att upptäcka magin i vardagen. Boken är utgiven av LL-förlaget som ger ut lättlästa böcker.

www.ll-forlaget.se

Hållbarhet i förskolan

”Hållbarhet från början” är en kurs om lärande för hållbar utveckling i förskolan. Kursen är i appformat och innehåller åtta moduler med olika perspektiv på hållbar utveckling, social hållbarhet och inkludering. Här finns också förslag på aktiviteter som är utformade för att pedagoger och barn ska kunna utforska och lära tillsammans. Kursen är framtagen av Högskolan Kristianstad, OMEP i Europa och edChild med hjälp av finansiering från EU. Du laddar ner appen utan kostnad på Appstore eller Google play.

KRÖNIKA

Utvecklingssamordnare

Tone Engen

FOTO: JOHANNES NENNE LARSSON

Problematiser skolkänningar

För många elever är det problematiskt att närvara i skolan. Vi kan använda den omvända definitionen av problematisk skolkänning: närvaro i sådan omfattning att den riskerar att ha negativ inverkan på elevens utveckling mot utbildningens mål. Utbildning ses som förebyggande för resten av livet. För vissa är närvaron en risk att inte nå målen. Hur kan det vara så? Studier lyfter att orsakerna till problematisk skolkänning är flera. Men vad är anledningarna till skolkänningar? Utöver att skolan är obligatorisk.

Perspektivet på närvaro och frånvaro har vidgats. Tidigare sågs frånvaro som ett problem hos eleven. Nu ses det alltmer i ett skol- och samhällsperspektiv. Det visar Tobias Forsell i sin avhandling. Där lyfter han också att det alltid går att göra skolan till en attraktiv plats att vara på. Skolan måste skapa framgångsfaktorer för att elever ska vilja vara närvarande. (Forsell 2020, Ifous 2019)

Vad kan då främja närvaro? Detta är några viktiga faktorer: Elever har självförtroende och en känsla av att lyckas med skolarbetet. Goda vuxenrelationer på skolan och positivt skolklimat. Upplevelser av trygghet och delaktighet. Goda lärmiljöer. Organisatorisk medvetenhet. Alla nivåer i organisationen fokuserar på att utveckla en skolkultur som främjar skolkänningar.

Vi har idag viss kunskap om närvaro, frånvaro och återgång utifrån elevers perspektiv. Men det är inte alltid denna kunskap eller forskning används. Om skolkänningar innebär att elever känt sig isolerade, saknat stöd och tappat i lärandet, så kan en skolkänning innebära samma sak fast i en annan kontext. Det blir en dubbel utsatthet. Vägen tillbaka kan då bli lång och svår. (Riksförbundet Attention, 2022)

Skolan kan inte ensam stödja eleverna i att utveckla ett positivt förhållningssätt till skola och skolarbete. Det kräver även samhällets och politikens stöd. Att se skolkänningar som ett problem hos individen och föreslå enkla lösningar av mer repressiv karaktär tar oss inte framåt. För att uppnå en oproblematiser skolkänning behöver vi problematisera frågan mer än så.

Tone Engen

Planeringsverktyget som ökar skolnärvaron

En veckoplanering med både skolarbete och fritid, som eleverna själva fyller i. Det har varit ett av Södermalmsskolans verktyg i arbetet med att öka skolnärvaron.

TEXT: Lena Vestlin | FOTO: Hans Alm

Att få tid för både skolarbete och fritidsaktiviteter är en utmaning. På Södermalmsskolan, en kommunal skola i Stockholms innerstad med 870 elever i F–9, har man sett hur många högpresterande elever kraschar i årskurs 8 och 9. Det gäller inte minst elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, NPF, vilka kan ha särskilt svårt att överblicka och planera sin tid. En utmaning som ökar den problematiska skolfrånvaron.

– När du inte kan sortera får du en klump i magen. Till slut fixar du inte att komma till skolan, säger specialpedagogen och projektledaren Lena Bergman Åkerman.

Lena ingår i en grupp som sedan fem år tillbaka arbetar med problematisk skolfrånvaro. En viktig del i arbetet har varit att öka medvetenheten bland lärarna om elevers sårbarhet. För tre år sedan höll SPSM ett seminarium om skolnärvaro där Lena fick höra om Nytorpsmodellen. Modellen går ut på att öka elevers närvaro och måluppfyllelse i skolan. Utifrån en helhetssyn på elevens livssituation kartlägger man vilka mål eleven har för skolan och fritiden och använder sedan olika tekniker för att skapa struktur. En av dessa tekniker är en veckoplanering som kallas Tidsdokumentet.

Tidsdokumentet blev en del av

pilotprojektet ”Skolnärvaro önskas 2:0!” läsåret 2021/22. Med stöd från SPSM fick arbetslaget kompetensutveckling för att introducera dokumentet för de 83 elever som då gick i årskurs 7. Projektet började med att lärarna under höstterminen läste boken ”Utanförskap i skolan” och diskuterade den med Lena och en skolpsykolog.

– Den processen kan man inte hoppa över, då blir projektet bara något man gör utan att förstå varför, berättar läraren och mentorn Linda Wass.

”När du inte kan sortera får du en klump i magen. Till slut fixar du inte att komma till skolan.”

Idag gör eleverna varje fredag under mentorstiden en planering för den kommande veckan. Det ger dem överblick över vilka prov som väntar, vad de ska göra på fritiden och när de ska plugga.

– Det är bra att planera, annars blir jag jättestressad de sista dagarna innan inlämning, säger Elsa Bergström Terent, som går i nian.

Mallen har justerats längs vägen. Planeringen löper från fredag till fredag och i stället för det digitala verktyget använder eleverna pappersblanketter. Många elever glömmor dock det ifyllda dokumentet i skolan och de kan inte fota av det med sina mobiler då de är inlåsta under lektionerna. Ändå har de nytta av planeringen.

Eleverna diskuterar sin veckoplanering med sin mentor för att hitta en bra balans. Här funderar Thea Lind Garnell över vilka skolarbeten och fritidsaktiviteter hon behöver avsätta tid för.

Tre tips från Södermalmsskolan:

1. Läs och samtala om boken "Utanförskap i skolan".
2. Var uthålliga. Räkna inte med att eleverna kommer att se nyttan förrän efter ett tag.
3. Fyll i planeringen analogt.

Planeringen ger eleverna överblick över vilka prov som väntar, vad de ska göra på fritiden och när de ska plugga.

Varje fredag fyller eleverna i en planering för veckan som kommer. Att göra det på papper gör det lättare att minnas, på läsplattan är det mycket annat som distraherar.

– Just för att man har planerat själv har man en klarare bild i huvudet av vad som väntar, även om man inte har kvar papperet, förklarar eleven Elton Thomas.

– Den största vinsten är att eleverna får syn på att de ska ha balans i livet. Och stressen minskar när de får överblick och kan sortera, säger Linda.

Det är svårt att veta vad som beror på elevgruppen och vad som är en effekt av planeringsverktyget, men i den årskurs som nu har använt dokumentet i snart två år ser skolan mindre skolfrånvaro än i andra årskurser.

– Medvetenheten hos arbetslaget om elevens hela kontext har definitivt ökat. Det är lätt hänt att varje lärare bara fokuserar på sitt ämne, säger Lena.

Lena Bergman Åkerman ser positiva effekter både hos eleverna och lärarna och hoppas att arbetssättet sprids till fler arbetslag och skolor.

Eleverna blev positivt överraskade av att verktyget även innehöll deras fritid. Men trots positivt mottagande fyller eleverna i dokumentet i varierande grad.

– Det är ett varningstecken om de inte skriver något alls. Då ser vi att de inte har koll på läget, säger Linda.

Engagemanget hos föräldrarna ser olika ut, men veckoplaneringen blir ett konkret underlag för samtal hemma och i skolan. Lärarna fortsätter att utveckla arbetssättet och har inspirerat fler arbetslag att använda det. De skulle också vilja få till två mentorstider per vecka för att kunna följa upp mer nog. Linda vill betona vikten av att börja i mindre skala.

– Annars hade det kunnat bli för stort. Nu har vi hållit i och fortsatt, säger Linda. ☺

Linda Wass märker att stressen minskar hos eleverna när de får bättre överblick och kan planera sin tid.

Att främja närvaro och förebygga frånvaro

Att främja närvaro och skapa en skola där eleverna trivs och når kunskapsmålen är ett arbete som måste pågå hela tiden. För att förebygga frånvaro är det även viktigt att ringa in riskfaktorerna, liksom att ha en tydlig åtgärdsstrappa för hur skolan i ett tidigt skede ska agera vid frånvaro. När en elev har lång eller upprepad frånvaro ska skolan utreda orsakerna. Läs mer om hur skolan kan arbeta för att främja närvaro på SPSM:s webbplats.

www.spsm.se/framja-skolnarvaro

3 poddavsnitt om frånvaro

Podden "Lika värde" har tre avsnitt om problematisk skolfrånvaro. De handlar om social färdighetsträning, forskning om tidiga insatser för att förebygga frånvaro och samverkan på skolhuvudmannanivå. Lyssna på avsnitt 68, 69 och 70.

www.spsm.se/podd

3 korta föreläsningar om närvaro

På spsm.se finns tre korta föreläsningar om att främja närvaro. De tar upp röster från barn och föräldrar samt berättar om systematiskt arbete i en kommun och hur Sveriges kommuner och regioner stödjer sina medlemmar. Varje föreläsning är 15–20 minuter.

www.spsm.se/inspelade-webbinarier

TEMA: Att främja närvaro

Särskilt begåvade elever behöver stimulans

Elever med särskild begåvning kan uppleva att skolan är meningslös. De har ofta hög skolfrånvaro. Hur kan man locka dem tillbaka till skolan? Att skapa berikningsgrupper är en metod för att stimulera elevernas lärande.

TEXT: Lotta Engelbrektsen | FOTO: Johan Wingborg

Drygt tre hundra elever i Härryda kommun kan betraktas som särskilt begåvade. De har lätt för att lära, har ofta ett stort ordförråd och kan resonera på en avancerad nivå. En del av dessa elever har också en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, NPF, som autism eller adhd.

– Man räknar med att ett barn i varje klass är särskilt begåvat. Skolorna kan ha svårt att hitta bra lösningar för dem. Eleverna upplever därför skolan som tråkig och meningslös med hög skolfrånvaro som följd, säger Gustav Jonsson, skolpsykolog och initiativtagare till ett projekt med insatser för dessa elever.

Gustav och hans kollegor hade noterat att vissa elever, vilka definitivt inte hade inlärningsproblem, stannade hemma från skolan. I en kartläggning av bakgrunden till skolfrånvaron stod de här eleverna ut

”Vi arbetar praktiskt och teoretiskt utifrån tema och önskemål. Många elever har egna idéer och uppfinningar.”

från övriga elever med frånvaro. Det blev starten till ett projekt med berikningsgrupper där dessa elever fick delta i aktiviteter med kreativa upplägg och ett innehåll som

både var komplext och ämnesövergripande, så kallade berikningsaktiviteter.

Första året deltog 8 elever och andra året 20–25 elever i projektet.

– En vanlig miss är att skolan enbart ser funktionsnedsättningen och arbetar uteslutande med den. Då förbiser man begåvningen, säger Gustav.

Efter projektet har två skolor fortsatt med berikningsgrupper. Tove Pålsson, som annars är lärare i teknik, SO och språk på högstadiet, har hållit i lektionerna.

– Vi gör allt möjligt. Vi arbetar praktiskt och teoretiskt utifrån tema och önskemål. Många elever har egna idéer och uppfinningar. Det viktigaste är att det inte finns några krav på prestation, säger Tove.

Tove berättar att höstterminens grupp är ganska spretig, både vad det gäller styrkor och intressen. Några har en funktionsnedsättning, andra inte.

– Forskning visar att det som fungerar bra för den ena gruppen också hjälper den andra. Målet är att vara i lärande och att lektionerna ska vara en stimulans för eleverna. De ska få energi och känna att de utvecklas, säger Tove.

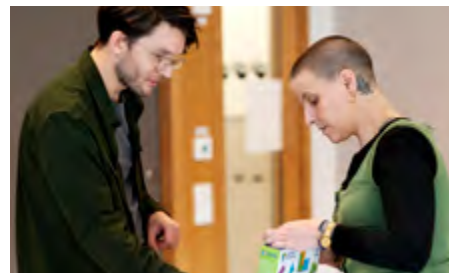
Det går ännu inte att säga om projektet har ökat elevernas närvaro i skolan. Men de deltog mer konsekvent i berikningsgrupperna än på sina andra lektioner. För några elever var det tydligt att när gruppen

Bidrag från SPSM

Härryda kommun har fått bidrag från SPSM till sitt projekt för att arbeta förebyggande med ökad skolnärvaro för elever med särskild begåvning och en funktionsnedsättning.

Läs mer om möjligheten att få bidrag till utvecklingsprojekt på SPSM:s webbplats. Nästa ansökningsomgång öppnar i september 2024.

www.spsm.se/bidrag-utvecklingsprojekt

Genom projektet har medvetenheten om elever med särskild begåvning och en funktionsnedsättning ökat på skolorna. Det tycker Gustav Jonsson och Tove Pålsson, som arbetat i projektet.

hade ett uppehåll sjönk även deras totala närvaro i skolan.

– Den fysiska närvaron kan fortfarande variera. Men vi upplever att den mentala närvaron har förbättrats och att eleverna är mer engagerade, säger Tove.

Den största vinsten med projektet är att medvetenheten på skolorna har ökat, tycker både Gustav och Tove. Men de ser inte berikningsgrupper som den enda lösningen för att möta särskilt begåvade elever på ett bra sätt.

– Eleverna kan tenta av betyg eller flytta upp en årskurs i ämnen där de är starka. Då får de mer tid till ämnen där frånvaron är hög. När vi får till rätt insatser för de här eleverna ser vi också bättre närvaro, säger Gustav. ☺

Anpassad lärmiljö ger lugn, ro och stöttning

Skålar med stressbollar. Avgränsande skärmar. Ljuddämpande väggplattor. Här i Studievisten kan elever arbeta i lugn och ro, och få stöttning. Det är en uppskattad plats för eleverna på Introduktionsprogrammen, IM.

TEXT: Hanna Nolin | FOTO: Øyvind Lund

– I Studievisten finns alltid vuxenstöd i form av elevcoacher och lärare. På väggen sitter elevernas schema för att skapa struktur och överblick, säger Malin Brunzell, rektor på Herrgårdsgymnasiet i Säffle.

Studievisten är en del av ett projekt med anpassad lärmiljö som genomförts på IM under 2023. Syftet är att öka skolnärvaron, skapa trygghet och studiero genom ökad personaltäthet och insatser som höjer motivationen. Tolv elever har tagit del av den anpassade lärmiljön.

– Vi hade många avhopp, utmaningar med psykisk ohälsa och låg skolnärvaro. Vi fick projektpengar från SPSM och nu är den anpassade lärmiljön en del av vårt systematiska kvalitetsarbete, säger Malin.

Arbetet började på organisatorisk nivå. Mycket handlade om att använda lärarresurserna effektivt och att prioritera. I stället för att fylla upp lärartjänster med timmar på IM gjorde de tvärtom.

– Vi prioriterade tjänstefördelningar

och schema på IM och såg till att en förstelärare fick en stor del av sin tjänst i Studievisten. En arbetsgrupp bildades med undervisande lärare, två elevcoacher, specialpedagog och studie- och yrkesvägledare, berättar specialpedagogen Annika Örtqvist.

Ämneslärarna på IM har nu större delen av sin tjänst förlagd där, vilket har underlättat samarbetet. Klassrummen där eleverna har sina ämnen ligger i nära

Eleverna kommer till Studievisten för att få stöd i sina studier. Där träffar de elevcoacherna Ghasssan Alankar och Kenth Edkvist. Syftet är att öka skolnärvaron, skapa trygghet och studiero genom ökad personaltäthet och insatser som höjer motivationen.

Studievisten och grupperna består av högst 5–6 personer.

– Vi har också minskat antalet håltimmar så att skoldagen blir mer sammanhängande. Det skapar trygghet för eleverna, säger Annika.

”Vi hade många avhopp, utmaningar med psykisk ohälsa och låg skolnärvaro.”

Färre lärare än tidigare är kopplade till IM idag. Det har gjort det möjligt att individanpassa undervisningen, till exempel kan en elev som är klar med en kurs direkt fortsätta med nästa.

– Tidigare behövde eleverna vänta på att en ny kurs skulle starta, säger Malin.

Varje månad har de följt upp och utvärderat de individuella studieplanerna med eleverna. Något eleverna uppskattat.

– Vi har också sett att statusen på IM

har höjts, både bland elever och lärare. Det känns fantastiskt, säger Annika.

Skolnärvaron har ökat och fler elever fortsätter att läsa gymnasiekurser. Nästa steg är att utveckla arbetet med att synliggöra elevens utveckling.

– Vi vill hitta sätt att mäta progressionen hos elever som ligger långt från att uppnå behörighetsmålen, men ändå kan ha gjort en utvecklingsresa, säger Malin.

Malin berättar om en elev som tidigare inte velat lämna föräldrarnas bil, men som fått möjlighet att stegvis närma sig skolan, och nu går till klassrummet själv. Att åstadkomma liknande förändringar är ett arbete som kräver personaltätthet, vilket projektet möjliggjort.

– Vi vill fortsätta jobba på detta sätt, även om vi inte kan ha riktigt samma personaltätthet när projektet avslutas. Arbetslaget är kärnan i utvecklingsarbetet. Att vi kan ha ett gemensamt tänk kring eleverna och stödja mer individanpassat gör förändring möjlig. ☺

Bidrag från SPSM

Herrgårdsgymnasiet har fått bidrag från SPSM för att skapa en anpassad lärmiljö med få elever och hög personaltätthet. Detta var ett tillfälligt bidrag och inga fler ansökningstillfällen är planerade. På SPSM:s webbplats kan du läsa om andra bidrag skolor och förskolor kan ansöka om.

www.spsm.se/bidrag

Annika Örtqvist, specialpedagog och Malin Brunzell, rektor.

RÅD FRÅN SPSM

5 råd för att främja närvaro

Hur kan man arbeta förebyggande för att främja närvaro i skolan? Helene Fägerblad, rådgivare på SPSM, har fem goda råd.

1. Jag har två råd till skolhuvudmän: Följ upp att alla skolor har rutiner för att upptäcka problematisk skolfrånvaro tidigt. Se även till att ni har rutiner för samverkan med socialtjänst och andra externa aktörer.

2. Var uppmärksam på signaler. Det kan till exempel vara att en elev är ensam, har ströfrånvaro, inte deltar i aktiviteter eller har svårt att ta till sig undervisningen. Att uppmärksamma detta tidigt är avgörande.

3. Ta reda på hur eleverna upplever skolan. Genom enkäter, gruppsamtal och enskilda samtal kan ni förstå vad en elev tycker är jobbigt. Det kan vara saker vi vuxna inte kan föreställa oss, men som kan leda till att en elev slutar komma till skolan. Missa inte de elever

som inte syns och hörs så mycket, då även deras upplevelser av skolan behöver komma fram. En så enkel sak som att lyssna på en elev kan göra henne eller honom tryggare.

4. Arbeta förebyggande. Att främja närvaro hänger ihop med allt annat man gör i den pedagogiska, sociala och fysiska miljön. Skapa trivsel och trygghet i alla tre miljöer. Ta vara på elevernas styrkor! För elever som har olika utmaningar i skolan kan det vara otroligt viktigt för självkänslan.

5. Arbeta tillsammans inom skolan. Elevhälsan är en bra resurs. Rektor bör se till att det finns tid att stötta och diskutera med varandra. Samarbeta också med vårdnadshavarna för att få en större bild av elevens situation. Allt kanske inte beror på skolan.

Helene Fägerblad, rådgivare på SPSM

Nytt från SPSM

Vill du ha koll på vad som är aktuellt inom specialpedagogik och skola? Prenumerera på något av SPSM:s nyhetsbrev. www.spsm.se/nyhetsbrev

Illustratör: Henry Svahn

Lättlästa böcker för vuxna elever

Nya bokserien "Lätta berättelser för vuxna" består av tio lättlästa böcker. Serien ger tillfälle till mängdträning i läsning för vuxna elever som nyligen knäckt läskoden. Alla böcker handlar om vuxna i vardagsnära situationer. De utspelar sig på landsbygden och flera av karaktärerna dyker upp i flera böcker. Böckerna kan läsas separat och i vilken ordning som helst. Till bokserien finns även en lärarhandledning.

www.spsm.se/webbutiken

3000 läromedel för elever med blindhet eller synnedsättning

Letar du efter läromedel på punktskrift eller som e-bok? Och helst samma läromedel som övriga elever i klassen använder? SPSM tillgängliggör varje år en mängd förlagsutgivna läromedel för elever med blindhet eller synnedsättning – från förskola till gymnasiet och komvux. I vår webbutik finns över 3000 läromedel för denna elevgrupp. Där finns även taktila läromedel som klocka, linjaler, kartor och bilder inom flera områden. Du kan söka utifrån olika format, produkttyp, skolform och ämne.

www.spsm.se/webbutiken

välj Våra produkter och därefter målgrupp.

Bidrag till kompetensutveckling

I början av 2024 kan förskolor och skolor söka bidrag för att delta i kompetensutvecklingen "Specialpedagogik för lärande". Deltagarna får möjlighet att diskutera och pröva specialpedagogiska metoder, arbetssätt och förhållningssätt. Materialet är framtaget i nära samverkan med forskare.

www.spsm.se/specialpedagogik-for-larande

Läromedel på teckenspråk

Ta del av 36 digitala läromedel på svenskt teckenspråk. De täcker allt från grundläggande svenskt teckenspråk till olika ämnen. Alla är kostnadsfria. Några exempel på läromedel är "Memory" för lågstadiet, "Hur Sverige styrs" för högstadiet och gymnasiet och "Julkalender" för alla.

<https://teckensprak.spsm.se/>

Foto: Elliot Elliot

Skolor för elever som behöver ett alternativ

SPSM har specialsolor för elever som är döva eller har hörselnedsättning, elever med grav språkstörning samt elever med dövblindhet eller synnedsättning och ytterligare funktionsnedsättning. Våra skolor har en egen läroplan och egna kursplaner, men lär ut i stort sett samma saker som i grundskolan fast på ett annat sätt. Vill du veta mer? Läs om specialsolor och hur ansökan går till på vår webbplats.

www.spsm.se/vara-skolor/

Träna på tecken

Vill du träna på tecken under lekfulla former? Då kan läromedlet "Lika=Lika lär dig tecken" vara något för dig. Det ger möjlighet att träna på tecken som alternativ och kompletterande kommunikation, TAKK. De kategorier av ord som tas upp är djur, växter, antal och lägesord.

www.spsm.se/webbutiken

KRÖNIKA

Verksamhetsansvarig
för rättighetsfrågor

Pia Persson

FOTO: DRAGO PERULOVIC

Barnets bästa i inkluderande utbildning

Är inkludering i skolan bra eller dåligt? Det är en fråga som flitigt diskuteras och debatteras. Ofta handlar diskussionen om var elever ska placeras. Ska alla få utbildning i samma klass eller ska en del få utbildning i särskilda undervisningsgrupper, resursskolor eller andra skolformer?

Jag tycker att diskussionen är för snäv. Inkluderande utbildning handlar om så mycket mer än placering. Enligt flera av FN:s dokument handlar inkluderande utbildning om att alla ska få en utbildning av god kvalitet, ingen ska diskrimineras eller lämnas utanför. Detta tas upp i Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Barnkonventionen, Agenda 2030 och Salamancadeklarationen.

Inkluderande utbildning är något som skolan ska arbeta för att uppnå. Det handlar om skolans kompensatoriska uppdrag: att uppväga skillnader utifrån individens olika förutsättningar. Målet är att ge alla elever en utbildning av så god kvalitet att var och en kan uppnå sin fulla potential. För att nå dit behöver skolan titta på flera delar. Hur är lärmiljön utformad? Vilket språk eller andra kommunikationsformer kan skolan möta elever med? Hur utformar skolan stödinsatser? För att möta elevers behov och handla utifrån vad som är bäst för barnet behöver man vara flexibel.

Med inkluderande utbildning känner sig alla barn och elever delaktiga. De får komma till tals och bli lyssnade på. De känner sig som en del av gemenskapen och kan delta i olika aktiviteter och i undervisning. Inkluderande undervisning handlar alltså om mycket mer än om var eleverna får sin undervisning.

Barnets bästa är en vägledande princip. Den behöver tillämpas i bedömningen om hur skolan ska organiseras och utformas. Och den ska vara avgörande för om en elev ska få undervisning i annan grupp, resursskola eller annan skolform. Inkluderande utbildning är alltid utformad för barnets bästa.

Pia Persson

NAMN Vicktoria Westerberg

TITEL Doktor i pedagogik med inriktning specialpedagogik vid Pedagogiska Institutionen, Umeå Universitet. Arbetar också som specialpedagog i årskurs 9 på Floraskolan i Skellefteå.

AKTUELL MED Avhandlingen "Skolans tillfälliga bakdörr?: en studie om den särskilda undervisningsgruppen i relation till skolans inkluderande uppdrag".

Målen eller måendet i fokus?

Elever kan placeras i särskild undervisningsgrupp av vitt skilda skäl. Men elever med olika behov fungerar inte alltid så bra tillsammans. I en ny avhandling studerar Vicktoria Westerberg vid Umeå universitet hur den särskilda undervisningsgruppen förhåller sig till skolans inkluderande uppdrag.

TEXT: Annica Thorell | FOTO: Patrick Degerman | ILLUSTRATION: Helena Halvarsson

Vicktorias intresse för inkludering i skolan och särskilda undervisningsgrupper kommer från hennes egna erfarenheter som lärare. Hon vidareutbildade sig till specialpedagog på 90-talet och började som doktorand 2015.

– Jag blev direkt intresserad av skolans arbete med inkludering, och vad inkludering innebär, då begreppet kan förstås och laddas med olika innehåll. Jag ville undersöka hur man kan se på åtgärder i skolan, som åtminstone är fysiskt exkluderande, i relation till inkludering. Särlösningar ska bara användas i undantagsfall, men det är inte så väl beskrivet hur och när detta ska användas.

Särskilda undervisningsgrupper rapporteras inte officiellt. Därför började Vicktoria med en kartläggning. Hon gjorde ett urval av skolor från Sveriges kommuner och regioner, SKR, för att kunna identifiera

förutsättningar i olika typer av kommunala skolor. Därefter följde datainsamling om åtgärdsprogram från olika skolhuvudmän. Med hjälp av kunskaps- och måluppfyllelse i olika skolämnen och elevbeskrivningar från åtgärdsprogrammen skapade Vicktoria olika fallbeskrivningar. Utifrån dessa fick skolpersonal i intervjuer berätta varför vissa elever placerades i särskild undervisningsgrupp.

– Kartläggningen stärkte en tes om att särskilda undervisningsgrupper är vanligare än man tror. Intervjuerna visade på flera olika skäl till placeringen. Elevgruppen är inte homogen och svårigheterna kan vara av vitt skilda slag. Vissa elever har behov av ett mindre sammanhang med en lugn och avgränsad lärmiljö. Andra elever är utåtagerande och stör. Ändå kan dessa elever ibland hamna tillsammans i en grupp, berättar Vicktoria.

Vicktoria konstaterar att det behöver

göras en noggrannare analys kring vilka behoven är för den enskilda eleven. Men eftersom detta inte kommer fram i den officiella dokumentationen är det svårt att diskutera.

Ett viktigt fynd i avhandlingen är att dokumentationen ser ut på ett visst sätt, är juridiskt giltig och följer skolans kunskapsmål, men situationen i skolan handlar

"Fundera på vad den särskilda undervisningsgruppen ska bidra med för den enskilda eleven."

till stor del även om elevens mående.

– Det finns risk för otydlighet för både lärare och elever om åtgärdsprogrammet säger en sak och det samtidigt finns andra

förväntningar på vad gruppen ska bidra med. Det kan handla om att gruppen ska vara tillfällig eller permanent, men också om hur den ska minska stress eller bidra till sociala mål. Gruppen kan också fungera som en brygga tillbaka till skolan för elever med problematisk skolfrånvaro och bli en möjlig vändpunkt.

I studien framkommer att alla de här aspekterna tas med när lärarna väger för- och nackdelar kring lösningen för en viss elev.

– Vissa elever behöver permanenta lösningar. Men tidigare forskning har på gruppnivå visat att det finns risk för negativ utveckling för elever som gått i särskild undervisningsgrupp. De är väldigt oskyddade och därför blir det ännu viktigare att utvärdera stödåtgärden. Min forskning visar att särskild undervisningsgrupp ofta är den bästa lösningen när måendet är det mest centrala och det inte är inkluderande att sitta i den vanliga klassen. Men det är också viktigt att lärandet inte tappas bort så att elever

missar det stöd de har rätt till, då det i förlängningen kan leda till utanförskap. Vi behöver vara transparenta med att detta är svåra situationer. Det finns ingen manual och skolor tvingas fatta beslut utifrån de förutsättningar som finns.

Det finns skillnader mellan större och mindre kommuner. Större kommuner med flera skolenheter kan ta hjälp av varandra och ha en central grupp eller grupper med olika inriktning. I glesbygd kan det däremot vara svårt att överhuvudtaget få ihop en grupp.

– Det kanske bara finns en elev på skolan i behov av särskilt stöd och det är 18 mil till nästa skola. De mindre kommunerna tvingas därför arbeta mer aktivt med extra anpassningar och särskilt stöd i klassrummet.

Vicktoria menar att skolor kan använda hennes resultat vid bedömningar om åtgärder. Hennes råd är att inte bara titta på den enskilda eleven, utan se stödåtgärden som en del av skolans verksamhet och

att använda elevhälsans olika professioner.

– Fundera på vad den särskilda undervisningsgruppen ska bidra med för den enskilda eleven. Ju mer konkreta svar det finns, desto mer konkret kan man vara kring vilken typ av personal som krävs och vilken typ av undervisning som ska bedrivas där.

Att diskutera och samtala kring stödundervisning i stort och i relation till enskilda elever ser Vicktoria som mycket viktigt.

– Det är lätt att som lärare känna misslyckande när en elev inte kan få det stöd som den behöver inom ramen för ens undervisning. Men det är inte så meningsfullt. Det är bättre att våga diskutera och fundera över varför åtgärden fungerar eller inte, och vad den ska bidra till. Det ska bli så bra som möjligt för de mest utsatta eleverna. ☺

Mer läsning

Artikeln "School achievement and changes in inclusive vs exclusive support over 50 years in Sweden regarding students with intellectual disabilities and special educational needs". Av Joanna Giota med flera i *Scandinavian Journal of Educational Research*, 2022.

Avhandlingen "Man är ju typ elev, fast på avstånd": problematisk skolfrånvaro ur elevers, föräldrars och skolpersonals perspektiv". Av Tobias Forsell år 2020, Umeå Universitet, 2020.

När du
stöttar eleven,
stöttar vi dig.

Tillsammans
hittar vi rätt väg.

Besök spsm.se
för special-
pedagogiskt stöd.